

परिस्थिती विश्लेषण प्रश्न

ट्रेनेज सिस्टीम बांधण्यासाठी मिस्टर ए ने एक स्वतंत्र कॉन्ट्रॅक्टर श्री क्यू यांना नियुक्त केले. काम सुरू असताना ठेकेदाराने खडीचा ढीग रस्त्यावर टाकला. मिस्टर ए ला पोलिसांनी खडीचा ढीग काढण्याचा इशारा दिला होता म्हणून त्यांनी खडी टाकण्याचे काम हाती घेतले. दरम्यान, एक प्रवासी श्री. झेड खडीच्या ढिगाऱ्यावर घसरला आणि जखमी झाला. श्री. झेडला नुकसान भरपाई मागायची आहे.

- श्री. झेड यांनी नुकसान भरपाईचा दावा कोणाच्या विरोधात करावा? समजावून सांगा
- संरक्षण काय उपलब्ध आहे?

i) श्री झेड यांनी नुकसान भरपाईचा दावा कोणाच्या विरोधात करावा? समजावून सांगा.

श्री झेड यांनी श्री. ए (नियोक्ता) विरुद्ध नुकसानीचा दावा केला पाहिजे कारण:

- जरी श्री क्यू हे स्वतंत्र कंत्राटदार होते, तरीही पोलिसांनी ताकीद दिल्यानंतर श्री ए यांनी खडी टाकण्याचे काम हाती घेऊन जबाबदारी स्वीकारली.
- गैर-सौष्य कर्तव्याच्या तत्त्वानुसार, सार्वजनिक सुरक्षा सुनिश्चित करणे यासारख्या काही जबाबदाऱ्या पूर्णपणे स्वतंत्र कंत्राटदारांना सोपवल्या जाऊ शकत नाहीत. त्यामुळे, श्री. झेड यांना दुखापत झालेल्या निष्काळजीपणासाठी मिस्टर ए जबाबदार आहेत.

संबंधित केस कायदा:

- दिल्ली महानगरपालिका वि. सुभगवंती- सार्वजनिक धोक्यांसाठी गैर-सौष्य कर्तव्य आणि दायित्व.

ii) संरक्षण काय उपलब्ध आहे?

- योगदानात्मक निष्काळजीपणा: मिस्टर ए असा युक्तिवाद करू शकतात की श्री. झेड यांनी रस्त्यावर चालताना वाजवी सावधगिरी बाळगली नाही आणि दुखापत होण्यास हातभार लावला.
- स्वतंत्र कंत्राटदाराचा कायदा: श्री. ए असा युक्तिवाद करू शकतात की निष्काळजीपणा केवळ श्री. क्यू यांच्याकडे स्वतंत्र कंत्राटदार म्हणून आहे. तथापि, मिस्टर ए ने खडी साफ करण्याची जबाबदारी घेतल्याने हा बचाव यशस्वी होण्याची शक्यता नाही.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

'ए' ही टॉम लिमिटेडची व्यवस्थापक होती. अनेक वर्षांपासून महिलांच्या कपड्यांचा व्यवहार करणारी फर्म, 'ए' तिच्या ग्राहकांना मिस टॉम म्हणून ओळखली जात होती, टॉम लिमिटेडची सेवा सोडल्यानंतर 'ए' या नावाने प्रतिस्पर्धी प्रतिष्ठान सुरू केले. मिस टॉम चे. हे पाहून टॉम लि.ने 'ए'वर दावा दाखल केला.

- i) टॉम लिमिटेड 'A' वर खटला भरू शकते अशा त्रासदायक क्रियाकलापांना नाव द्या आणि स्पष्ट करा
- ii) त्यावर 'अ' सल्ला.

i) टॉम लिमिटेड 'A' वर खटला भरू शकते अशा त्रासदायक क्रियाकलापांचे नाव आणि स्पष्टीकरण द्या.

येथील त्रासदायक क्रियाकलाप पासिंग ऑफ आहे.

- व्याख्या: जेव्हा एखादी व्यक्ती त्यांचा व्यवसाय किंवा वस्तू दुसऱ्या व्यवसायाशी संबंधित किंवा जोडलेली असल्याचे चुकीचे चित्रण करते तेव्हा ग्राहकांमध्ये गोंधळ निर्माण होतो.
- अर्ज: तिच्या आस्थापनेला "मिस टॉम" असे नाव देऊन, 'A' ग्राहकांना फसवत आहे की तिचा व्यवसाय टॉम लिमिटेडशी संबंधित आहे, त्यांच्या सद्भावना आणि प्रतिष्ठेचा गैरफायदा घेत आहे.

संबंधित केस कायदा:

- *Reddaway v. Banham* : नावाच्या भ्रामक वापरापासून व्यावसायिक सद्भावना संरक्षित करणे.

ii) 'अ' ला सल्ला.

1. पुढील कायदेशीर कारवाई टाळण्यासाठी 'अ' ने तिच्या आस्थापनेचे नाव त्वरित बदलावे.
2. जर 'अ' ने "मिस टॉम" हे नाव वापरणे सुरूच ठेवले तर, तिला केवळ केस गमावण्याचा धोका नाही तर चुकीचे वर्णन केल्याबद्दल आणि तिच्या ऑपरेशन्स थांबवण्याचे आदेश दिल्याबद्दल नुकसान भरपाई देण्याचे आदेश दिले जातील.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

एका ग्राहकाने आंब्याच्या पल्पच्या पॅक टिनची मागणी केली. 50/- एक दुकान. पण त्याने उघडताच पॅकेटमध्ये स्ट्रॉबेरीचा लगदा होता. ज्याची किंमत रु. 80/- मात्र त्यांनी ते दुकानदाराला परत केले असता दुकानदाराने ते घेण्यास नकार देत अधिक रुपयांची मागणी केली. ३०/-.

- i) दुकानदार रुपये वसूल करू शकतो का? 30/- ग्राहकांकडून? का?
- ii) ग्राहकांना सल्ला द्या. त्याच वर.

i) दुकानदार रुपये वसूल करू शकतो का? ग्राहकांकडून 30? का?

नाही, दुकानदार रुपये वसूल करू शकत नाही. 30 कारण:

1. पुरवठा केलेला माल (स्ट्रॉबेरी पल्प) हा ग्राहकाने ऑर्डर केलेला नव्हता (मँगो पल्प). हे ग्राहक संरक्षण कायदा, 2019 नुसार वस्तुमधील दोष आहे.
2. ग्राहक कोणत्याही अतिरिक्त खर्चाशिवाय परतावा किंवा योग्य उत्पादनासह बदलण्याचा हक्कदार आहे.

ii) ग्राहकांना सल्ला.

ग्राहकाने हे करावे:

1. दुकानदाराने उत्पादन परत करण्यास किंवा बदलण्यास नकार दिल्यास ग्राहक संरक्षण कायदा, 2019 अंतर्गत जिल्हा ग्राहक विवाद निवारण आयोगाकडे तक्रार दाखल करा.
2. ग्राहक झालेल्या गैरसोयीबद्दल नुकसान भरपाईचा दावा करू शकतो.

संबंधित केस कायदा:

- *मॉर्गन स्टॅनले म्युच्युअल फंड वि. कार्तिक दास*: अनुचित व्यापार पद्धतींपासून ग्राहक हक्कांचे संरक्षण.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

'X' ने 'B' च्या शेजारी वर्ग सुरू केल्यामुळे 'B' चे मोठे नुकसान झाले कारण त्याच्या वर्गाचे विद्यार्थी 'X' च्या वर्गाकडे वळले.

- टॉर्ट्समध्ये मिस्टर एक्स जबाबदार आहेत की नाही? कारणे द्या
- इंजुरिया साइन डॅमनम आणि डॅमनम साइन इंजुरिया मधील फरकाचे दोन बिंदू द्या.

i) मिस्टर एक्स टॉर्ट्समध्ये जबाबदार आहेत का?

नाही, मिस्टर एक्स टॉर्ट्समध्ये जबाबदार नाही.

- या प्रकरणात डॅमनम साइन इंजुरिया (कायदेशीर दुखापतीशिवाय नुकसान) समाविष्ट आहे. मिस्टर X सुरू करणाऱ्या वर्गामुळे श्री बी चे आर्थिक नुकसान झाले, परंतु कोणत्याही कायदेशीर अधिकाराचे उल्लंघन झाले नाही.
- व्यवसाय किंवा व्यापारातील स्पर्धा ज्यामुळे प्रतिस्पर्धांचे नुकसान होते तोपर्यंत ती कायदेशीर अधिकाराचे उल्लंघन करत नाही किंवा अनुचित व्यापार पद्धतींचा समावेश करत नाही तोपर्यंत कारवाई करता येत नाही.

संबंधित केस कायदा:

- मोगल स्टीमशिप कंपनी वि. मॅकग्रेगर गॉ अँड कंपनी: स्पर्धेमुळे होणारे नुकसान कायदेशीर अधिकारांचे उल्लंघन केल्याशिवाय कारवाई करण्यायोग्य नाही.

ii) इंजुरिया साइन डॅमनम आणि डॅमनम साइन इंजुरियामधील फरकाचे दोन मुद्दे:

दुखापत साइन डॅमनम	डॅमनम साइन इंजुरिया
कोणत्याही वास्तविक नुकसानाशिवाय कायदेशीर दुखापतीचा संदर्भ देते.	कोणत्याही कायदेशीर इजा न करता वास्तविक नुकसान संदर्भित.
अत्याचार कायद्यात कारवाई करण्यायोग्य.	अत्याचार कायद्यात कारवाई करण्यायोग्य नाही.
उदाहरण: मतदानाचा अधिकार नाकारला (Ashby v. White).	स्पर्धेमुळे आर्थिक नुकसान (ग्लॉसेस्टर व्याकरण शाळा प्रकरण).

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

चॅरिटेबल मेडिकल कॅम्पमध्ये 'एक्स' ने डोव्याची शस्त्रक्रिया करून डोळा गमावला.

- i) तो चॅरिटी ट्रस्टवर गुन्हा दाखल करू शकतो का?
- ii) सेवेत कमतरता काय आहे? समजावून सांगा.

i) X धर्मादाय ट्रस्ट विरुद्ध गुन्हा दाखल करू शकतो का?

होय, निष्काळजीपणा सिद्ध झाल्यास X ग्राहक संरक्षण कायदा, 2019 अंतर्गत सेवेतील कमतरतेसाठी गुन्हा दाखल करू शकतो.

- वैद्यकीय सेवा प्रदान करणाऱ्या धर्मादाय ट्रस्टला त्याच्या रुग्णांची काळजी घेणे कर्तव्य आहे.
- शस्त्रक्रियेतील निष्काळजीपणामुळे किंवा डॉक्टरांच्या कौशल्याच्या कमतरतेमुळे एक्सच्या डोव्याचे नुकसान झाल्यास, ट्रस्ट जबाबदार असेल.

संबंधित केस कायदा:

- *इंडियन मेडिकल असोसिएशन वि. व्ही. पी. शांता*: निष्काळजीपणा आढळल्यास धर्मादाय वैद्यकीय सेवा ग्राहक संरक्षण कायदांतर्गत येतात.

ii) सेवेतील कमतरता म्हणजे काय?

ग्राहक संरक्षण कायदा, 2019 च्या कलम 2(11) अंतर्गत सेवेतील कमतरता अशी परिभाषित केली आहे:

- कायदा किंवा कराराद्वारे राखण्यासाठी आवश्यक असलेल्या सेवांच्या गुणवत्ता, स्वरूप किंवा कार्यप्रदर्शनाच्या पद्धतीमध्ये दोष, अपूर्णता, कमतरता किंवा अपुरीता.

उदाहरण: शस्त्रक्रियेनंतरची योग्य काळजी प्रदान करण्यात अयशस्वी हॉस्पिटल परिणामी गुंतागुंत निर्माण होते.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

एक कर्मचारी, मिस्टर वाई, एक सुरक्षा रक्षक मिस्टर X वकीलाच्या वेतनावर काम करत आहे. कामाच्या तासांनंतर फसवणूक करते.

i) मिस्टर X करारानुसार जबाबदार आहे की टॉर्ट? समजावून सांगा.

ii) श्री X गुन्हाखाली जबाबदार आहेत का? गुन्हा आणि अत्याचार यातील फरकाचे दोन मुद्दे सांगा.

i) मिस्टर X करारानुसार जबाबदार आहे की टॉर्ट?

- श्री X (नियोक्ता) टॉर्ट किंवा करारामध्ये जबाबदार नाही कारण:
  - श्री. वाई (सुरक्षा रक्षक) यांनी केलेली फसवणूक त्यांच्या रोजगाराच्या कक्षबाहेर होती (काम नसलेल्या वेळेत आणि नियुक्त केलेल्या कर्तव्यांशी संबंधित नाही).
  - विकेरियस लायबिलिटीच्या सिद्धांतानुसार, नियोक्ते केवळ नोकरीच्या दरम्यान केलेल्या चुकीच्या कृत्यांसाठी जबाबदार असतात.

संबंधित केस कायदा:

- स्टेट बँक ऑफ इंडिया विरुद्ध. श्यामा देवी: नोकरीबाहेर केलेली कृत्ये विकृत दायित्वाच्या अंतर्गत येत नाहीत

ii) श्री X गुन्हाखाली जबाबदार आहेत का?

नाही, श्री X गुन्हेगारीरीत्या जबाबदार नाहीत जोपर्यंत:

- त्याला फसव्या क्रियाकलापांची माहिती होती किंवा त्याला मदत केली होती.

गुन्हा आणि छेडछाड यांच्यातील फरकाचे दोन मुद्दे:

गुन्हा	टॉर्ट
गुन्हा हा समाजाविरुद्ध राज्याकडून शिक्षेस पात्र ठरणारा गुन्हा आहे.	नुकसान भरपाई द्वारे संबोधित, एक व्यक्ती विरुद्ध अन्याय आहे.
दंडात्मक कारवाई (दंड, कारावास) यांचा समावेश आहे.	भरपाई देणारे उपाय समाविष्ट आहेत.
उदाहरण: चोरी, खून.	उदाहरण: निष्काळजीपणा, बदनामी.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

मिस्टर ए ने त्यांची कार एका रस्त्यावर उभी केली आणि त्याच्या कुत्र्याला आत सोडले. कुत्रा नेहमी चपखल आणि विनम्र होता. श्री बी कारजवळून जात असताना, भुंकत असलेल्या आणि कारमध्ये उड्या मारणाऱ्या कुत्र्याने काचेचे फलक फोडले आणि श्री बी यांच्या डाव्या डोळ्यात एक स्प्लिंटर घुसला आणि त्यांची दृष्टी गेली.

- (i) श्रीमान बी यांच्याकडे कोणता उपाय उपलब्ध आहे?
- (ii) कुत्रा सामान्यतः हिंसक आणि आक्रमक असल्यास उत्तर बदलेल का?

i) श्री बी साठी कोणता उपाय उपलब्ध आहे?

श्री बी कठोर उत्तरदायित्वाच्या तत्वाखाली श्री अ विरुद्ध नुकसानीचा दावा करू शकतात.

- *रायलँड्स विरुद्ध फ्लेचरच्या* नियमानुसार "धोकादायक गोष्टी" च्या श्रेणीत येतात .
- कुत्र्याला नियंत्रणात ठेवण्यासाठी मालक जबाबदार असतो आणि कुत्र्याच्या कृत्यामुळे झालेल्या दुखापतीमुळे श्री.

ii) कुत्रा हिंसक आणि आक्रमक असल्यास उत्तर बदलेल का?

होय, दायित्वाची डिग्री वाढते.

- जर कुत्रा हिंसक असल्याचे ओळखले जाते, तर अशी हानी टाळण्यासाठी श्री. कुत्र्याला आवर घालण्यात अयशस्वी होणे हे श्री. ए च्या निष्काळजीपणाचे मानले जाईल.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

प्रवासाच्या शेवटी, ओमनी बस कंपनीचा कंडक्टर, 'ए', बस चालकाच्या तात्पुरत्या अनुपस्थितीत, परतीच्या प्रवासासाठी वळसा घालून बस चालवण्यास सुरुवात केली. असे करताना तो श्री बी वर धावला?

- (i) मिस्टर बी यांच्याकडे काही उपाय उपलब्ध आहे का? समजावून सांगा.
- (ii) बसचा चालक बस चालवत असेल तर त्याचे उत्तर काय असेल?

i) श्री बी यांच्याकडे काही उपाय उपलब्ध आहे का? समजावून सांगा.

होय, श्री बी ओम्नी बस कंपनीकडून विकेरियस लायबिलिटीच्या तत्त्वानुसार नुकसानीचा दावा करू शकतात.

- कंडक्टरने त्याच्या नोकरीच्या व्याप्तीमध्ये (बस परतीच्या प्रवासासाठी वळवणे) काम केले, त्यामुळे झालेल्या दुखापतींसाठी नियोक्त्याला जबाबदार धरले.

संबंधित केस कायदा:

- *राजस्थान राज्य वि. विद्यावती*: नोकरीच्या दरम्यान कृत्ये केल्यास नियोक्ता त्यांच्या कर्मचाऱ्यांच्या चुकीच्या कृत्यांसाठी जबाबदार असतात.

ii) बसचा चालक बस चालवत असल्यास त्याचे उत्तर काय असेल?

जर चालक बस चालवत असेल तर ओमनी बस कंपनी जबाबदार असेल.

- ड्रायव्हर, ड्रायव्हिंगसाठी नियुक्त केला जात आहे, तो त्याच्या रोजगाराच्या कक्षेत काम करेल.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

हेअर डाईच्या जाहिरातीमध्ये, हेअर डाईचे निर्माते असे सूचित करतात की सेल्फ स्प्रेडिंग डाईच्या संदर्भात ग्राहक पूर्णपणे सुरक्षित असेल परंतु पुराव्यांनुसार त्याचा वापर पूर्णपणे सुरक्षित नाही. उंदरांवर त्याचा वापर केल्यावर असे दिसून आले की उंदरांना ट्यूमरचा त्रास होतो आणि दोन महिलांवर त्याचा प्रायोगिक वापर केल्याने कर्करोग होण्याची शक्यता वाढते.

- (i) जाहिरातीसाठी निर्माता जबाबदार आहे का? समजावून सांगा
- (ii) ते प्रतिबंधात्मक व्यापार सरावापेक्षा वेगळे कसे आहे?

i) जाहिरातीसाठी निर्माता जबाबदार आहे का? समजावून सांगा.

होय, ग्राहक संरक्षण कायदा, 2019 अंतर्गत खोट्या जाहिरातीसाठी निर्माता जबाबदार आहे.

- उत्पादनाच्या सुरक्षिततेबद्दल खोटे किंवा दिशाभूल करणारे दावे करणे हे अनुचित व्यापार प्रथा आहे.
- हेअर डाईमुळे ट्यूमर होतात आणि कर्करोगाचा धोका वाढतो हे सिद्ध होते की जाहिरात दिशाभूल करणारी आणि ग्राहकांसाठी असुरक्षित होती.

संबंधित केस कायदा:

- *लक्ष्मी इंजिनीअरिंग वर्क्स वि. पीएसजी इंडस्ट्रियल इन्स्टिट्यूट*: जाहिरातींमध्ये चुकीचे सादरीकरण निर्मात्याचे दायित्व ठरते.

ii) ते प्रतिबंधात्मक व्यापार सरावापेक्षा वेगळे कसे आहे?

- अनुचित व्यापार प्रथा: उत्पादनांबद्दल खोटे किंवा दिशाभूल करणारे दावे, गुणवत्ता किंवा सुरक्षिततेबद्दल ग्राहकांना फसवणे.
उदाहरण: केसांच्या डाईच्या सुरक्षिततेचे चुकीचे वर्णन.
- प्रतिबंधात्मक व्यापार सराव: स्पर्धा मर्यादित करणाऱ्या किंवा व्यापारावर अवास्तव अटी लादणाऱ्या पद्धतींचा समावेश होतो, जसे की किंमत निश्चित करणे किंवा पुरवठा नियंत्रित करणे.
उदाहरण: किरकोळ विक्रेत्यांना निश्चित किंमतींवर उत्पादने विकण्यास भाग पाडणे.

मुख्य फरक:

- अयोग्य व्यापार सराव थेट ग्राहकांच्या हक्कांवर परिणाम करतो, तर प्रतिबंधात्मक व्यापार सराव स्पर्धा आणि बाजाराच्या निष्पक्षतेवर लक्ष केंद्रित करतो.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

प्रतिवादीने त्याच्या जमिनीवर काही नैसर्गिक नाल्यांना बांध देऊन कृत्रिम तलाव तयार केले. एकदा अतिसामान्य पाऊस झाल्याने तलावाचे बंधारे वाहून गेले आणि फिर्यादीचे चार पूल पाण्याने वाहून गेले.

- (i) प्रतिवादीने केलेल्या अत्याचाराचे स्पष्टीकरण द्या.
- (ii) खटल्यातील प्रतिवादीला उपलब्ध संरक्षण समजावून सांगा .

i) प्रतिवादीने केलेल्या अत्याचाराचे स्पष्टीकरण द्या.

Rylands v. Fletcher च्या नियमांतर्गत कठोर दायित्व आहे .

- पाणी सुटल्यामुळे नुकसान होणारे कृत्रिम तलाव तयार करणे या तत्वात येते.
- प्रतिवादी जबाबदार आहे कारण पाण्याचा जमिनीचा गैर-नैसर्गिक वापर होता, आणि ते पळून गेल्याने फिर्यादीच्या मालमत्तेचे नुकसान झाले.

ii) खटल्यातील प्रतिवादीला उपलब्ध

संरक्षण समजावून सांगा. प्रतिवादी देवाच्या कायद्याचा बचाव वापरू शकतो.

- असाधारण पाऊस ही एक अप्रत्याशित नैसर्गिक घटना मानली जाते, जी मानवी नियंत्रणाबाहेर असते.
- जर प्रतिवादी हे सिद्ध करू शकतो की नुकसान केवळ असाधारण नैसर्गिक घटनेमुळे झाले आहे आणि निष्काळजीपणामुळे नाही, तर ते दायित्वातून सुटू शकतात.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

एअरलाइन्सने दिल्या जाणाऱ्या अन्नामध्ये धातूची तार सापडली ज्यामुळे फिर्यादीच्या डिंकाला दुखापत झाली.

- (i) ही सेवेची कमतरता आहे का? ते दोषापेक्षा वेगळे कसे आहे?
- (ii) जिल्हा मंचाच्या आदेशाविरुद्ध अपील दाखल करण्याची प्रक्रिया सांगा.

i) ही सेवेची कमतरता आहे का? ते दोषापेक्षा वेगळे कसे आहे?

होय, यात ग्राहक संरक्षण कायदा, 2019 अंतर्गत सेवेची कमतरता आहे.

- सेवेची कमतरता: वाजवी दर्जाची किंवा अपेक्षित दर्जाची सेवा प्रदान करण्यात अयशस्वी. दिलेले अन्न सुरक्षित असल्याची खात्री करण्यात एअरलाइन अपयशी ठरली, त्यामुळे फिर्यादीला दुखापत झाली.
- दोष: एखाद्या उत्पादनातील दोषाचा संदर्भ देते, सेवा नाही. जर अन्न स्वतःच (उत्पादन) दोषपूर्ण किंवा दूषित असेल तर ते दोष म्हणून वर्गीकृत केले जाईल.

ii) जिल्हा मंचाच्या आदेशाविरुद्ध अपील दाखल करण्याची प्रक्रिया सांगा.

1. वेळ मर्यादा: जिल्हा मंचाच्या आदेशाच्या तारखेपासून ४५ दिवसांच्या आत अपील दाखल करा.
2. अधिकार क्षेत्र: राज्य ग्राहक विवाद निवारण आयोगाकडे (राज्य आयोग) अपील.
3. अनिवार्य ठेव: अपील दाखल करण्यापूर्वी जिल्हा मंचाने आदेश दिलेल्या रकमेच्या 50% किंवा ₹25,000 यापैकी जे कमी असेल ते जमा करा.
4. दाखल करण्याची प्रक्रिया: जिल्हा मंचाच्या आदेशाची प्रत आणि संबंधित पुराव्यासह विहित नमुन्यात अपील सबमिट करा.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

एअरलाइन्स आणि हॉटेलमध्ये एअरलाइन कूच्या राहण्याचा करार होता. पूलाच्या सदोष डिझाईनमुळे एक पायलट तरणतलावात असतानाच बुडून मरण पावला.

- (i) वैमानिकाचे कुटुंबीय करारानुसार हॉटेलच्या मालकांकडून नुकसानभरपाईचा दावा करू शकतात का?
- (ii) टॉर्ट आणि कॉन्ट्रॅक्टमधील फरकाचे दोन मुद्दे द्या.

i) वैमानिकाचे कुटुंबीय करारानुसार हॉटेलच्या मालकांकडून नुकसानभरपाईचा दावा करू शकतात का?

नाही, वैमानिकाच्या कुटुंबातील सदस्य करार कायदानुसार दावा करू शकत नाहीत, कारण ते विमान कंपनी आणि हॉटेलमधील कराराचे पक्ष नाहीत.

- तथापि, ते निष्काळजीपणासाठी टॉर्ट कायदांतर्गत दावा करू शकतात. पूलाच्या सदोष डिझाईनवरून हॉटेलने काळजी घेण्याच्या कर्तव्याचे उल्लंघन केल्याचे सूचित होते, परिणामी पायलटचा मृत्यू झाला.

ii) टॉर्ट आणि कॉन्ट्रॅक्टमधील फरकाचे दोन मुद्दे द्या.

टॉर्ट	करार
कायदाने लादलेल्या कर्तव्याचा भंग.	ऐच्छिक कराराचा भंग.
उपाय म्हणजे अप्रमाणित नुकसान.	करारात मान्य केल्यानुसार उपाय म्हणजे नुकसान भरपाई.
राईट इन रेम (सर्व जगाविरुद्ध उजवीकडे)	व्यक्तिमत्वात अधिकार (व्यक्तीच्या विरुद्ध उजवीकडे)

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

पाच वर्षांच्या मुलाने दगडफेक करून मर्सिडीज कारची खिडकी फोडली.

- (i) मुलाला टॉर्ट्समध्ये जबाबदार आहे का? कारणे द्या.
- (ii) मुलाचे पालक जबाबदार आहेत का? कारणे द्या.

i) बालकाला टॉर्ट्समध्ये जबाबदार आहे का? कारणे द्या.

- नाही, टॉर्ट्समध्ये बालक जबाबदार नाही कारण टॉर्ट्समधील दायित्व हेतू किंवा निष्काळजीपणावर आधारित आहे.
- पाच वर्षांच्या मुलामध्ये हेतू तयार करण्याची किंवा त्यांच्या कृतींचे परिणाम समजून घेण्याची मानसिक क्षमता नसते. त्यामुळे त्यांना जबाबदार धरता येणार नाही.

ii) मुलाचे पालक जबाबदार आहेत का? कारणे द्या.

- जोपर्यंत त्यांच्याकडून निष्काळजीपणा सिद्ध होत नाही तोपर्यंत पालक त्यांच्या मुलाने केलेल्या अत्याचारांसाठी आपोआप जबाबदार नसतात.
- पालकांनी मुलावर वाजवी देखरेख किंवा नियंत्रण ठेवण्यास अयशस्वी झाल्यास, त्यांना जबाबदार धरले जाऊ शकते.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

एक जोडपे 5 तारांकित हॉटेलला भेट देतात आणि जेवणाची ऑर्डर देतात. हॉटेलचे कर्मचारी तासाभरानंतर जेवण देतात जे योग्य प्रकारे तयार केले जात नाही.

- (i) सेवेत ही कमतरता आहे का? समजावून सांगा.
- (ii) 'कमतरता' आणि 'दोष' मध्ये फरक करा

i) सेवेत ही कमतरता आहे का? समजावून सांगा.

- होय, ग्राहक संरक्षण कायदा, 2019 अंतर्गत सेवेतील ही कमतरता आहे.
- सेवेतील कमतरता म्हणजे वाजवी दर्जाची किंवा मानक सेवा प्रदान करण्यात अयशस्वी होणे होय.
- तासाभरानंतर आणि अप्रस्तुत स्थितीत जेवण दिल्याने 5-स्टार हॉटेलकडून गुणवत्ता आणि वेळेनुसार वाजवी अपेक्षांचा भंग होतो.

ii) 'कमतरता' आणि 'दोष' मध्ये फरक करा:

कमतरता	दोष
निकृष्ट किंवा अपुऱ्या सेवेचा संदर्भ देते.	उत्पादनातील दोषाचा संदर्भ देते.
उदाहरण: रेस्टॉरंटमध्ये उशीरा सेवा.	उदाहरण: सदोष किंवा सदोष अन्नपदार्थ.

डॉ. शोनल जॉन यांच्या नोट्स

12 वर्षांच्या अल्पवयीन व्यक्तीने त्याचे वय खोटे दाखवून 300 पौंडांचे कर्ज घेतले.

- (i) अल्पवयीन व्यक्ती करारानुसार जबाबदार आहे की अत्याचार? समजावून सांगा.
- (ii) गुन्हाखाली अल्पवयीन जबाबदार आहे का? गुन्हा आणि अत्याचार यातील फरकाचे दोन मुद्दे सांगा.

(i) अल्पवयीन व्यक्ती करारानुसार जबाबदार आहे का? समजावून सांगा.

- अल्पवयीन व्यक्ती करार कायदानुसार जबाबदार नाही कारण अल्पवयीन मुलांशी केलेले करार शून्य-अब-इनिशिओ (सुरुवातीपासून अवैध) असतात.
- तथापि, टॉर्ट करारापासून वेगळे असल्यास अल्पवयीन व्यक्ती अत्याचारासाठी जबाबदार असू शकते.
  - उदाहरण: चुकीच्या सादरीकरणामुळे हानी झाली असेल, तर ते कठोर उत्तरदायित्व होऊ शकते.

ii) अल्पवयीन व्यक्ती गुन्हाखाली जबाबदार आहे का? गुन्हा आणि अत्याचार यातील फरकाचे दोन मुद्दे सांगा.

- गुन्हेगारी जबाबदारीच्या वयानुसार (बहुतेक देशांमध्ये ते १२ वर्षांपेक्षा जास्त आहे) गुन्हांमध्ये अल्पवयीन व्यक्ती जबाबदार असू शकते.
- तथापि, अल्पवयीन गुन्हेगारी जबाबदारीच्या वयापेक्षा कमी असल्यास, ते फौजदारी कायदानुसार जबाबदार नाहीत.

गुन्हा	टॉर्ट
राज्य किंवा समाजाविरुद्ध चूक.	एखाद्या व्यक्तीवर अन्याय.
उपायामध्ये शिक्षा समाविष्ट आहे.	उपायामध्ये नुकसान भरपाईचा समावेश आहे.

